Godišnjak Saveza društava za primijenjenu lingvistiku Jugoslavije,
Sarajevo, 1985-1986, br. 9-10.

ZVONKO NIKODINOVSKI

FIGURATIVNA ZNAČENJA LEKSIČKO-SEMANTIČKOG POLJA «PAS» U FRANCUSKOM I MAKEDONSKOM JEZIKU - NEGATIVNA ZNAČENJA -

Leksičko-semanticko polje «PAS» sačinjavaju sve one lekseme koje u svom etimonskom značenju sadrže pojam psa. Etimonsko značenje jedne lekseme je ono značenje koje govornici datog jezika shvačaju kao osnovno u odnosu na druga od njega izvedena značenja te lekseme. Između razna figurativna značenja leksičko-semantickog polja «PAS» za proučavanje odabiremo samo ona značenja koja se odnose na osobine i ponašanje ljudi. U okviru ove grupe mi ćemo se, ovom prilikom, baviti samo negativnim značenjima tog polja. Ta ćemo značenja proučavati samo u jezičkoj semiotici i to u leksemskim, frazemskim kao i nekim paremijskim strukturama iz raznih strata francuskog i makedonskog jezika.

Sve lekseme leksičko-semantićkog polja psa koje imaju figurativna značenja pripadaju raznim kategorijama reči od kojih su najbrojnije imenice i glagoli. Međutim, prema njihovom etimonskom značenju sve te lekseme možemo svrstati u dva velika tematska domena i to:

I. Ponašanje psa prema ljudima i drugim životinjama:

l. Pas laje		**5. Pas čuva životinje i ljude**
2. Pas ujeda		**6. Pas lovi**
3. Pas ima besnilo		**7. Ostale osobine psa**
4. Pas se hrani		

II. Ponašanje ljudi prema psima.

Ono što povezuje elamente ponašanja prvog i drugog tematskog domena jesu funkcije psa odnosno njegov položaj unutar ljudskih zajednica. [1] Položaj psa predstavlja deo vrednosnlh sistema što ih uspostavlja svaka ljudska zajednica prema predmetima svojih misli. Ukoliko su predmeti misli referenti jezičkih znakova, onda te sisteme zovemo *referentnim* a svaki referent u njemu poseduje reterentnu/e vrednost/i/.

Dakle, prema vrednostima koje su pridavali ponašanju pasa, ljudi su i određivali figurativna značenja leksemima koje označavaju data ponašanja. Referentna vrednost može biti **pozitivna** ili **negativna** a ponekad i **neodređena** i ona se zasniva na osnovnim

[1] Na referentne vrednosti ukazuje Jelmslev u članku "La stratification du langage" iz 1954 g.: *"Le 'chien' recevra une définition sémantique tout à fait différente chez les Eskimos où il est surtout animal de trait, chez les Parses, dont il est l'animal sacré, dans telle société hindoue où il est réprouvé comme paria, et dans nos sociétés occidentales dans lesquelles il est surtout l'animal domestique dressé pour la chasse ou pour la vigilance*", **in** L. Hjelmslev: *Essais linguistiques*, Les Éditions du Minuit, 1971 (1 izd. 1959), na str. 60.

ljudskim motivima i emocijama. [2]

Upoređujući razne elemente ponašanja psa u izrazima francuskog i makedonskog jezika možemo videti da su neki od tih elemenata ambivalentni po svojim vrednostima. Naime, ukoliko se neka osobina ponašanja psa koristi u obavljanju njegovih funkcija korisnih za ljude, onda se ona shvaća pozitivno i figurativno značenje koje iz nje proizlazi biće pozitivno. Negativno vrednovanje datih osobina ponašanja psa započinje onog momenta kada se te radnje počnu obavljati izvan polja pozitivnih funkcija psa u društvu.

Da sada vidimo koje se osobine ponašanja psa shvataju negativno i time omogućavaju generisanje negativnih figurativnih značenja.

1. Lajanje

Ukoliko je ono u funkciji čuvanja i gonjenja (lova), onda je lajanje pozitivno i u figurativnom smislu ono može označavati verne i pozitivne ličnosti. Koliko je funkcija važna za vrednovanje osobina psa vidimo iz sledećih poslovica: *На кучето лутината, на чвека добрината пара чинит; Лошио пес овци можит да 'и вардит.*

Kada lajanje nije u pozitivnoj funkciji onda se ljudi od njega boje ili im je ono, u najmanju ruku, neprijatno. I sami glagoli koji označavaju lajanje u francuskom i makedonskom jeziku upotrebljavaju se u figuratirnom govoru sa negativnim značenjem: *clabauder, aboyer* (*aboyer aux chausses de qqun*), kao i *џавка, лае (Туку си лајт ама кој го слуша).* Istu negativnu sliku srećemo i kod glagola kojl označavaju jednu drugu seriju proizvodne glasova kod psa: *грчи, 'ржи (Што туку 'ржит како некој пес во штекол.)* kao i *grogner, gronder/gronder qqun/.*

Interesantno je da u nekim poslovicama srećemo i negativna određenja pasje naravi koja su povezana sa njegovim lajanjem i tada pas i lajanje označavaju sebičnog, nerazumnog i plašljivog čoveka: *Кучка за селото да го брани не лаит, ама за газо свој да си вардит; Рани куче та те лае; Куче што лае на две порти без глава останува; Куче лае од осое; C'est un chien qui aboie à la lune; Tandis que le chien crie, 1e loup s'enfuit.* Upravo zbog toga što se lajanje ponekad shvata kao izraz straha, otsustvo te osobine može simbolizlrati opasnost: *М'комото куче е апливо куче; Чувај се од човек што трае и куче што не лае.*

2. Ujedanje

Za razliku od lajanja slika ujedanja se koristi gotovo isključivo u negativnom značenju. To je razumljivo jer je ujedanje opasno za čoveka: *A chien qui mord il faut jeter des pierres.* Interesantno je da se i ujedanje koristi sa označavanje nazahvalnog čoveka: *Јас кучето го извам од бунар, а тo ме касат* analogno primeru *Рани*

[2] Evo kako P. Guiraud deflniše pojmove pozitivne i negativne emocije: "*Est **positif** ce qui correspond à une conservation (physique ou sociale) de l'individu ou de l'espèce; et, de ce fait générateur de plaisir et objet d'un désir de contact, de communication, de protection, etc., qui prolonge l'état affectif euphorique.*

*Sont **négatives** les émotions Inverses, génératrices de douleur, mécontentement, irritation qui poussent à rompre le contact, à s'éloigner, finir pour mettre fin à une situation pénible, angoissante, dangereuse, etc.*", P. Guiraud: *Le langage du corps*, Paris: P.U.F. (Coll. "Que sais-je"),1980, str. na str. 44.

куче да ше лае.

Od svih osobina ponašanja koje pas poseduje verovatno je ujedanje to koje je vekovima stvaralo negativni deo slike o psu u dvema kulturama. Na taj način ujedanje postaje simbol lošeg čoveka: *Un chien mort ne mord plus.*

3. Pas ima besnilo

Negativna slika psa se uvečava posebno time što je pas najveći prenosilac bacila besnila i tada pas postaje oličenje lošeg čoveka: *Каса ко бесно куче; Бесното куче газдата не си го познава; На бесно куче беге му од пат; Ако сакаш да го отепаат некој пес, речи оти е од бес; Qui veut noyer son chien l'accuse de la rage; Avoir été mordu par un chien enragé.*

4. Pas se hrani

I ova osobina psa proizvodi negativna figurativna značenja. Naime, pasji apetit pri uzimanju hrane često je prevelik i on se negativno vrednuje usled čega se ta semiološka struktura koristi za označavanje lakomog, nenasitnog i često nerazumnog čoveka: *Дај му на куче прсш, рака ќе ши лаине; Кучешо кокале ни го лиже ни на друг го дава; Иаучи ли се куче на касаиница, не се одучува; Chien en cuisine souper ne demande; Il y a trop de chiens après l'os; Etre âpre à la curée; Pour l'alouette le chien perd son maître; Le chien qui lâche sa proie pour l'ombre.*

Osobine psa da čuva /5/ i da lovi /6/ vrednuju se pozitivno jer one u stvari predstavljaju najvažnije funkcije psa u ljudskim zajednicama. One postaju negativne jedino kada čovek ne postupa pravilno prema psima kao što ćemo dalje videti.

7. Ostale osobine psa

Zanimljlvo je utvrditi da pas ima i **seksualno figurativno značenje** koje je uglavnom negativno i to naročito kada se odnosi na kučku. Tako, izraz *avoir du chien* označava žensku seksualnu privlačnost, dok imenica *chienne* i glagol *chienner* imaju u argou sasvim negativna značenja. I u makedonskom jeziku nalazimo istu situaciju: *Додека кучка не ја дигне /не мрдне со/ опашката, кучињата не трчаат по неа; Тргнала како кучка по ици да бара.*

Negativna osobina psa je i njegova **nehigijena**: *Сврши работа ко кучето на нива; Полн со пари како куче болви; Chenil; Crotté comme un barbet; Qui se couche avec des chiens se lève avec des puces.*

Nisu sve **vrste pasa** jednako sposobne za obavljanje određenih funkcija ili nisu svi psi jednako lepi, dobri itd. Otuda i negativne vrednosti sledećih jedinica: *Aimable comme un bouledogue;Braque; Corniaud; Courtaud; Etre d'une humeur de dogue; C'est un dogue; Mâtin; Jamais mâtin n'aima lévrier; C'est un vrai roquet; Како булдог е; Џукела; Кусе; И пес од сој се бараш а камо ли чоек; Овчарско куче може да стане касапско, а касапско овчарско не; Домачарско куче овци не чува.*

Slika psa koga vode na uzici je metafora neslobode i servilnosti: *Mener qn en laisse, Etre comme un chien à l'attache.*

I druge osobine imaju negativnu vrednost: *Брза кучка слепи кучиња раѓа, Се јадаш како кучиња; Живеаш како кучешо и мачешо; Vivre comme chien et chat; Chiens et malins ne ferment pas la porte; A la porte du pauvre chien ne vient pas; Faire*

le chien couchant; Faire le jeune chien; Serrer la queue (entre les jambes); Подви (сви) опаш, Malade comme un chien.

B. Ponašanje ljudi prema psima

Ukoliko ljudi ne postupaju pravilno sa psima ovi neće dobro obavljati svoje funkcije. A to je slika koja se upotrebljava i za ljude: *Со гладни кучиња овци не се вардат; Како што го раниш кучето така ќе ти ја вардит куќата; Со врзан 'рт на лов не се ојт; Ако не раниш пцета ќе раниш волци.*

Sve gornje osobine ponašanja psa određuju i čovekovo ponašanje prema psima koje je vrlo negativno u jednoj svojoj liniji. Osnovna nit ljudskog odnosa prema psima je predostrožnost i neverovanje. Upravo su pomoću tih slika ljudi izražavali svoj odnos prema lošim ljudima: *Ни во куче вера ни во лаком мера; Коњ и куче вера немат; И куга си пријател со кучето, не пушчај го стапот; Куче куга спие и жена куга плаче, не веруве, На сонот како и на кучето не треба да му се верува.* A ako se некоме na veruje onda su i batine dobrodošle: *Les cous de bâton sont pour les chiens; Batre le chien devant le lion.*

Krajna tačka negativnog pola simbolike psa predstavlja skoro identična negativna metaforizacija samih naziva za psa u francuskom i makedonskom jeziku: *temps/humeur, caractère, coup, mal, vie* etc.) *de chien, Nom d'un chien!; chien* (kao imenica može označavati zlovoljnog, preterano uslužljlvog, maltretiranog ili stisnutog coveka): *Cela n'est pas tant chien; кучешки живот; Куче ниедно !; Кучко ниедна !; Се намножиле пциште!; песјак.*

LES SENS FIGURÉS DU CHAMP LEXICO-SÉMANTIQUE DU CHIEN EN FRANÇAIS ET EN MACÉDONIEN - LES SENS NÉGATIFS -

(Résumé)

Le champ lexico-sémantique du chien est constitué de tous les lexèmes qui contiennent dans leur sens étymone la notion du chien. Le sans étymone d'un lexème représente le sens que les sujets parlants d'une communauté langagière considèrent comme premier par rapport à d'autres sens qui en dérivent.

Le processus de transformation du sens premier en sens figuré peut être représenté de la manière suivante: les valeurs appréciatives rélérentielles du sens étymone déviennent partie intégrante du sens dénotatif de la nouvelle unité sémantique à sens figuré.

Les sens figurés de ce champ se réalisent dans de différentes structures syntaxiques: I. lexémiques 2. phraséologiques et 3. parémiologiques.

Toutes les figures du chien qui sont à la base des sens figurés sort réparties en deux grandes classes: I. Le comportement des chiens envers les hommes et envers les autres animaux et 2. Le comportement des hommes envers les chiens. Dans la première classe on distingue sept catégories dont quatre au moins servent de figures pour la création de sens figurés négatifs: I. Le chien aboie 2. Le chien mord 3. Le chien a la rage et 4. Le chien mange. Ces quatre propriétés du chien engendrent des attributs humains à valeur négative: l'ingratitude, l'égoïsme, la couardise, l'avidité, la stupidité, la servilité, la méchanceté, la perversité.

Il ressort de la comparaison des structures linguistiques des langues française et macédonienne que la dévalorisation du chien est représentée dans les deux langues à peu près à part égale. D'autre part, l'analyse montre que les figures se trouvant à la base des sens figurés sont très variées et qu'elles sont en partie communes pour les deux langues et en partie spécifiques pour chacune d'elles.